

Recenzja książki: Magdalena Śliwińska, *Fair Trade and Sustainable Development. Dispersed Hybrid Market*, Routledge, New York and London, 2024

Jan Rymarczyk

Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu

E-mail: jan.rymarczyk@wsb.poznan.merito.pl

ORCID: [0000-0003-4701-439X](https://orcid.org/0000-0003-4701-439X)

© 2025 Jan Rymarczyk

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji dostępna jest online na

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

Cytuj jako: Rymarczyk, J. (2025). Recenzja książki: Magdalena Śliwińska, *Fair Trade and Sustainable Development. Dispersed Hybrid Market* Routledge, New York and London, 2024. *Ekonomia XXI Wieku*, (28), 26-29.

DOI: [10.15611/e21.2025.04](https://doi.org/10.15611/e21.2025.04)

JEL: F13, Q01, Y30

Rozwój współczesnej gospodarki światowej determinowany jest przez dwa megatrendy, tj. globalizację i regionalizm. Przynoszą one dla ludzkości wiele korzyści, ale i zagrożeń. Jak wynika z dotychczasowych doświadczeń, nie są w stanie, nawet w ograniczonym zakresie, przeciwdziałać im mechanizmy interwencji państwa i „niewidzialnej ręki rynku”. W związku z tym przedstawiciele sfer intelektualnych z różnych krajów poszukują sposobu ich złagodzenia, bowiem całkowita ich niwelacja nie wydaje się możliwa, tak jak niemożliwe jest istnienie w praktyce idealnego świata. Przyświeca im naczelna idea, że istniejący porządek gospodarczy świata powinien być nie tylko efektywny ekonomicznie, ale i sprawiedliwy społecznie. Jednym ze sposobów przybliżenia realizacji zrównoważonego rozwoju gospodarki światowej jest koncepcja „sprawiedliwego handlu” (*fair trade*). Jest on powszechnie określany jako partnerstwo handlowe oparte na dialogu, przejrzystości i szacunku, które ma na celu większą równość w handlu międzynarodowym. Przyczynia się do zrównoważonego rozwoju, oferując lepsze warunki handlu i ubezpieczając prawa marginalizowanych producentów, pracowników – zwłaszcza na Południu. Organizacje *fair trade* popierane są przez konsumentów aktywnie angażujących się we wspieranie producentów, podnoszenie świadomości oraz w kampanie na rzecz zmian w zasadach i praktyce konwencyjnego handlu międzynarodowego. Zakłada on, że warunkiem powodzenia jego realizacji jest współdziałanie narodów, przedsiębiorstw i organizacji konsumenckich mających oparcie w świadomej i aktywnej postawie społeczeństw w różnych krajach.

Zasygnalizowany tu problem rozwiązania sprzeczności pomiędzy celami ekonomicznymi a dobrem społecznym jest niezwykle ważny, aktualny, wymagający stałej obserwacji i aktywnej działalności w sferze politycznej i społecznej, ekonomicznej oraz naukowej. W ten ostatni nurt bardzo dobrze wpisuje się będąca przedmiotem oceny monografia *Fair Trade and Sustainable Development. Dispersed Hybrid Market*. Należy zaznaczyć, że podjęta przez jej autorkę problematyka jak dotychczas znalazła niewielkie odzwierciedlenie w polskiej literaturze, dlatego na podkreślenie zasługuje pionierski charakter przedmiotowych badań.

Cele pracy mają charakter naukowo-poznawczy, aplikacyjny, empiryczny i prognostyczny. Magdalena Śliwińska formułuje główny cel pracy jako wyjaśnienie specyfiki rynku *fair trade*. Gdyby ograniczyła się tylko do tego, to jej praca straciłaby wiele na wartości. Na szczęście jednak przedstawia ona cele cząstkowe, które wykraczają poza tylko wyjaśnienie specyfiki rynku *fair trade* i zawierają także elementy aplikacji wpływające na funkcjonowanie rynku jako całości, oraz informacje, w jaki sposób państwo powinno wspierać jego rozwój.

Autorka zastosowała hybrydową metodę badań, czyli w udany sposób połączyła rozważania teoretyczne z badaniami empirycznymi. Pierwsze z nich to *desk research*, czyli wykorzystanie niezwykle bogatej i dobrze dobranej, głównie zagranicznej literatury przedmiotu i postępowanie określone jako SALSA (*search, appraisal, synthesis and analysis*). Stanowiły one podstawę do teoretycznej analizy *fair trade* i wyjaśnienia jego specyfiki oraz zdeterminowały cel badań empirycznych. W szczególności pozwoliły one na identyfikację przez autorkę luk badawczych. Pierwsza z nich dotyczyła istniejącego w literaturze braku zgodności, czym jest *fair trade* – czy jest to próba ingerencji w mechanizm rynkowy czy oddolna inicjatywa przeciwstawiająca się społecznej niedoskonałości rynku. Druga luka to brak oceny skuteczności realizacji celów tej inicjatywy. Trzecia zaś to określenie pożądanej roli państwa w stosunku do niego. Ich identyfikacja ma znaczenie dla rozwoju teorii funkcjonowania specyficznych rynków oraz dla praktyki kształtowania wobec nich praktyki państwa, różnych międzynarodowych organizacji oraz kierunków rozwoju oddolnych inicjatyw. Badania empiryczne przeprowadzone zostały w formie studiów przypadków z dziewięciu najważniejszych organizacji *fair trade* w Europie w ramach projektu badawczego NCN Miniatura II w 2019 roku. Niewątpliwie badania o charakterze statystycznym w znacznie większym stopniu pozwalają weryfikować hipotezy i udzielać odpowiedzi na pytania badawcze, ale nie zawsze są one możliwe. Tak jest w przedmiotowej sytuacji, ponieważ badane zjawisko znajduje się *in statu nascendi*, brak jest jego precyzyjnego określenia i danych ilościowych o nim. Dlatego użycie tej metody przez autorkę należy uznać za trafne i spełniające cel, jakim była egemplifikacja i pogłębienie rozważań teoretycznych zwłaszcza, że *case studies* uzupełnione zostały pogłębionymi wywiadami z prezesami trzech polskich organizacji *fair trade*, tj. Polskiego Stowarzyszenia Sprawiedliwego Handlu, Fairtrade Polska i fundacji „Pangea”.

Struktura monografii determinowana jest jej celem i jest kompleksowa oraz kontekstowo ujmuje badane zjawisko. Składa się na nią osiem rozdziałów. Pierwszy, zatytułowany *Fair trade as a unique phenomenon in the global economy*, zawiera rozważania dotyczące definicji, celów, pochodzenia, ewaluacji i dynamiki rozwoju *fair trade*. Znajdują się tu również wyjaśnienia istoty jego dualnego charakteru, zróżnicowanego charakteru jego uczestników oraz jego miejsca w badaniach i literaturze przedmiotu. Drugi rozdział – *Concepts of the market in economic theory* – poświęcony został analizie dotychczasowego dorobku nauk ekonomicznych w kwestii roli rynku w gospodarce, poczynając od czasów antycznych poprzez klasyczną ekonomię A. Smitha aż do współczesnych teorii.

Kolejne trzy rozdziały, tj. „*Fair Trade*” *market in the light of the economic concept of the market*, *Fair Trade in the light of the social concept of the market*, *Fair Trade market in the light of institutional economics and Ostrom’s concept of governing the commons*, jak wynika z ich tytułów, stanowią teoretyczne ujęcie przedmiotowej koncepcji. Autorka objaśnia ją w trzecim rozdziale na gruncie teorii ekonomicznej Friedmana. W czwartym rozdziale analizuje ją w świetle teorii Veblena, Polanyi, teorii *welfare state*, ordoliberalizmu, ekonomii rynku społecznego, społecznej ekonomiki i nowego myślenia ekonomicznego. Natomiast w piątym rozdziale ujmuje ją z perspektywy przedstawicieli ekonomii instytucjonalnej, których poglądy, generalizując, stanowią połączenie ekonomicznej i społecznej teorii

rynku. W szczególności autorka koncentruje się na teorii governing the commons Ostrom. Szósty rozdział *The rationale and method of the empirical research* stanowi szczegółową prezentację przyczyn podjęcia badań i rodzaju zastosowanych empirycznych metod.

Najważniejszym z punktu widzenia realizacji celów pracy, a jednocześnie zajmującym w niej najwięcej miejsca, jest rozdział siódmy *Finding Specifics of Fair Trade market and its consequences*. Jeśli rozdziały teoretyczne pracy przyczyniły się do realizacji 1. celu częściowego, tj. zidentyfikowania różnic i podobieństw pomiędzy *fair trade* a występującymi w literaturze podstawowymi typami i koncepcjami rynków, to rozdział siódmy oznacza, że autorka osiągnęła również kolejne cztery cele częściowe. A mianowicie zidentyfikowała specyficzne cechy *fair trade*, wyjaśniła ich przyczyny i znaczenie dla jego rozwoju (2. cel częściowy). Wskazała na kierunki, bariery, zagrożenia i wyzwania rozwoju tego rynku (3. cel częściowy). Zidentyfikowała i wyjaśniła mechanizmy rozwoju *fair trade* warunkujące jego wpływ na funkcjonowanie rynku jako całości (4. cel częściowy). Na podstawie odpowiedzi respondentów rozpoznała ona, czy państwo powinno wspierać rozwój *fair trade* i z jakich przyczyn (5. cel częściowy). Wśród wyzwań dla *fair trade* należałoby wymienić także postęp we wdrożeniu wynalazków Rewolucji Przemysłowej 4.0. Mianowicie takie wynalazki jak cyberfizyczne urządzenia, internet rzeczy, duże zbiory danych przetwarzane w chmurze, digitalny bliźniak, *blockchain*, rozszerzona rzeczywistość i druk 3D powodują, że firmy są w stanie wytwarzać jednocześnie produkty o niskiej cenie, wysokiej jakości i zindywidualizowane. Te wynalazki prawdopodobnie spowodują także skrócenie łańcuchów dostaw. Wszystko to wpłynie na transformację handlu. Wymaga to jednak odrębnych studiów.

Końcowy, czyli ósmy rozdział pracy *Conclusion and discussion* składa się z czterech części. W pierwszej autorka dokonała conceptualizacji pojęcia rozproszonego rynku hybrydowego, którego jest twórczynią, a które wyjaśnia jego specyfikę. W drugiej części formułuje trzy prawdopodobne scenariusze jego rozwoju. Stwierdza przy tym, że najbardziej korzystny z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju byłby scenariusz trzeci, tj. przejęcie przez uczestników rynku coraz większej odpowiedzialności za problemy społeczne. Kolejna, czyli trzecia część – zawiera rekomendacje skierowane do uczestników ruchu *fair trade*, administracji rządowej oraz organizacji międzynarodowych. Ostatnią część, czyli czwartą stanowią obszernie podsumowanie i końcowe konkluzje.

Generalnie struktura pracy ma charakter logiczny i cechuje ją płynne przejście od teoretycznego ujęcia badanego problemu do jego możliwej empirycznej weryfikacji. Świadczy to o doskonałym opanowaniu przez autorkę sztuki pisarskiej i warsztatu badawczego.

Monografia zawiera wiele cennych wniosków, mających oryginalny charakter, pozwalających bliżej poznać istotę *fair trade*, warunki jego funkcjonowania i determinanty jego rozwoju. W szczególności badania autorki doprowadziły do następujących wniosków o *fair trade*:

- sformułowania twierdzenia o jego hybrydowym i rozproszonym charakterze;
- dostarczenia argumentów o konieczności odgórnego jego wspierania;
- postrzegania go jako dobrowolnego przeciwstawiania się społecznym niedoskonałościom rynku;
- traktowania go jako sposobu, który może przyczynić się do realizacji idei powszechnego dobrobytu;
- uważania go za środek dla wzmocnienia pozycji najbiedniejszych i zmarginalizowanych uczestników rynku;
- propozycji włączenia go w badanie sprawiedliwych więzi pomiędzy sprzedającymi a kupującymi;
- jego zastosowanie nie zakłóciłoby warunków konkurencji, ponieważ miałoby horyzontalny charakter;
- jednoczesne konkurowanie ceną, jakością oraz „komponentem społecznym” w przypadku *fair trade* stanowi szczególne wyzwanie dla jego rozwoju;
- *fair trade* może odegrać znaczącą rolę w transformacji gospodarki w kierunku jej zrównoważonego rynkowego rozwoju;
- *fair trade* wprowadza na rynkach istotne dla zrównoważonego rozwoju wartości, takie jak solidarność, współodpowiedzialność, potrzeba pomocy słabszym i altruizm;

- *fair trade* nie należy traktować jako poszukiwanie „trzeciej drogi” pomiędzy kapitalizmem a gospodarką centralnie zarządzaną, ale jako przejaw pewnych zmian jakościowych w funkcjonowaniu mechanizmu rynkowego w kierunku prospołecznym;
- zaprzestanie traktowania *fair trade* jako rynkowego lub antyrynkowego i przyjęcie tezy, że jest to inicjatywa rynkowa zmieniająca jego charakter na bardziej prospołeczny;
- *fair trade* generuje efekty *spillover*, tzn. wpływa na bardziej prospołeczny charakter funkcjonowania całego rynku.

Monografia dr Magdaleny Śliwińskiej wnosi istotny wkład w rozwój nauki w obszarze transformacji funkcjonowania współczesnego globalnego rynku. W szczególności egzemplifikuje się on w:

- konceptualizacji pojęcia rozproszonego, hybrydowego rynku *fair play*;
- opracowaniu norm teoretycznych dla jego analizy i wyjaśnieniu przyczyn jego powstania, jego charakteru, znaczenia i rozwoju we współczesnej gospodarce;
- zidentyfikowania cech odróżniających go od występujących w literaturze innych typów i koncepcji rynków;
- identyfikacji paradoksów rozwoju *fair trade* wynikających z jego specyfiki;
- ustalenie wyzwań, szans, zagrożeń i barier rozwoju *fair trade*;
- objaśnieniu mechanizmów funkcjonowania *fair trade* i jego efektów *spillover*;
- uzasadnieniu potrzeb i przyczyn wspierania *spillover fair trade* przez państwo;
- sformułowanie alternatywnych scenariuszy jego rozwoju i ich ocena z punktu widzenia wpływu na funkcjonowanie rynku zgodnego z zasadami zrównoważonego rozwoju;
- sformułowaniu wniosków stanowiących rekomendację dla rządów, organizacji międzynarodowych oraz uczestników inicjatywy *fair trade* dotyczących większej ich odpowiedzialności za kwestie społeczne.

Przedstawione w monografii wyniki badań teoretycznych i empirycznych uważam za cenne. Posiadają one dużą wartość poznawczą, aplikacyjną oraz co najważniejsze, przyczyniających się do rozwoju nauki w wybranym obszarze zainteresowań autorki.